

Digitalizacija kulturne baštine u u narodnim knjižnicama Karlovačke županije

Mateša, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:130524>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKUTET**

Ivana Mateša

**DIGITALIZACIJA KULTURNE BAŠTINE U NARODNIM
KNJIŽNICAMA KARLOVAČKE ŽUPANIJE
(DIPLOMSKI RAD)**

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ivana Mateša

Matični broj: 19188

**DIGITALIZACIJA KULTURNE BAŠTINE U NARODNIM
KNJIŽNICAMA KARLOVAČKE ŽUPANIJE**

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo

Mentor: prof. dr. sc. Aleksandra Horvat

Rijeka, 2015.

Sadržaj

Sažetak	1
1. Uvod	2
2. Digitalizacija kulturne baštine u knjižnicama	3
2.1. Digitalizacija i kulturna baština	3
2.2. Razlozi digitalizacije kulturne baštine u knjižnicama	4
2.3. Tijek digitalizacije – preduvjeti i proces	6
2.3.1. Preduvjeti	6
2.3.2. Proces	8
2.4. Digitalni registri	12
2.5. Rezultat digitalizacije	14
3. Digitalizacija svjetske kulturne baštine u knjižnicama – poznati projekti digitalnih knjižnica u svijetu	16
4. Digitalizacija kulturne baštine u hrvatskim knjižnicama	21
4.1. Razvoj digitalizacije u Hrvatskoj	21
4.2. Digitalizacija u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagreb	23
4.3. Digitalizacija u narodnim knjižnicama Hrvatske	23
5. Digitalizacija kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije	25
5.1. Narodne knjižnice Karlovačke županije	25
5.2. Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj	26
5.2.1. Razlozi digitalizacije	26
5.2.2. Proces digitalizacije	27
5.3. Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac	28
5.3.1. Razlozi digitalizacije	29
5.3.2. Proces digitalizacije	29
5.4. Važnost digitalizirane građe i budućnost digitalizacije kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije	32
6. Zaključak	35
Popis literature:	37
Prilog:	40

Sažetak

Informacijsko – komunikacijske promjene u suvremenom društvu rezultat su digitalne revolucije. Digitalizacija je proces pretvaranja materijalne jedinice u digitalnu jedinicu. Kao baštinske ustanove, knjižnice su se postepeno priklonile novom obliku komunikacije digitalizirajući svoju kulturnu baštinu. Digitalne zbirke lako su dostupne svima bez obzira na vrijeme i mjesto. Knjižnice u Hrvatskoj također su prihvatile novi "trend" pohrane i zaštite građe. U radu se istražuje digitalizacija kulturne baštine narodnih knjižnica Karlovačke županije.

Ključne riječi

Digitalna revolucija, digitalizacija, kulturna baština, knjižnice, narodne knjižnice Karlovačke županije.

1. Uvod

Brojne institucije digitaliziraju svoju građu. Digitalizacija je proces pretvaranja materijalne jedinice iz analognog oblika u digitalni oblik. U ovom će se radu istražiti digitalizacija u onim narodnim knjižnicama Karlovačke županije, među njih sedam, koje su digitalizirale svoju kulturnu baštinu. Narodne knjižnice Karlovačke županije baštinske su ustanove koje čuvaju vrijednu građu grada Karlovca i okolnih mjesta, kao i građu koja je sadržajno vezana za navedeno područje.

Nakon prvog, uvodnog dijela, u drugom dijelu rada bit će objašnjen pojam digitalizacije te će se navesti njezini razlozi, preduvjeti i sam proces, a objasniti će se i pojam digitalnog registra. Također će biti opisana digitalna knjižnica kao rezultat procesa digitalizacije. Treći dio odnosi se na svjetski poznate projekte koji će se navesti kao primjeri razvoja digitalizacije u svijetu. Četvrti dio posvećen je razvoju digitalizacije u Hrvatskoj, a peti dio je istraživački gdje će se istražiti digitalizacija kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije. Na kraju se iznosi zaključak.

2. Digitalizacija kulturne baštine u knjižnicama

2.1. Digitalizacija i kulturna baština

Ubrzan razvoj znanosti ostavlja velike tragove u suvremenom društvu, a nove su tehnologije ušle u sva područja ljudskog društva. U društvenoj komunikaciji sve veću ulogu imaju novi mediji koji su se posljednjih desetljeća dvadesetog stoljeća pridružili tradicionalnim masovnim medijima i omogućili razvoj u komuniciranju. Novi mediji, naime, omogućuju široku dostupnost velikog broja informacija, a svojom brzinom i rasprostranjenošću preuzimaju glavnu ulogu u informacijsko – komunikacijskom svijetu. Glavna karakteristika novih medija je digitalnost. "Digitalan" dolazi od prijevoda latinske riječi "digitus" koja znači prst i broj. *Digitalizacija je konverzija medija, odnosno bilo koje vrste izvornika (najčešće tiskanih) u digitalni oblik, a sam proces uključuje uporabu odgovarajuće tehnologije, digitalne kamere ili skenera, za stvaranje 'digitalnog objekta'*.¹ Prema nekim autorima, konvergencija je *posljedica razvoja digitalizacije*.² Digitalizaciju primjenjuju brojne institucije, *drugim riječima, radi se o stvaranju sredine u kojoj će sve dosadašnje službe i usluge u javnom i poslovnom sektoru biti digitalizirane*.³ Iako se u stručnoj javnosti često spominju i nedostaci digitalizacije, poput visokih troškova kvalitete, zastarijevanja, potrebe obnavljanja, nepoznat vijek trajanja digitalnih medija te mijenjanje i brzo napredovanje tehnologije, *trend novih medija ipak je (za sada) teško zaustaviti i činjenica je da budućnost pripada multimedijskoj informaciji*.⁴ Digitalizacija je tako u kratkom vremenu postala globalni "trend". Posebno je važna u očuvanju kulturne baštine. Baštinske ustanove riznice su kulture. Obilježje je kulturne baštine da ona omogućuje

¹ Leščić, J. ; Begić, Z. ; Delišimunović, A. *Projekti digitalizacije u hrvatskim narodnim knjižnicama, status 2011. : - izvještaj.* //Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 180. Dostupno na: [www.hkdrustvo.hr/datoteke/1424/vbh/God.55\(2012\), br. 2.](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1424/vbh/God.55(2012), br. 2)

² Gavranović, A. *Mediji – mitovi i stvarnost.* Zagreb : Sveučilišna knjižara, 2009. Str.7.

³ Horvat, A. *Digitalizacija i knjižnice.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 19. Dostupno na: <http://hdap-alai.hr/aleksandra-horvat-digitalizacija-i-knjiznice-2/>

⁴ Gavranović, A. *Mediji – mitovi i stvarnost.* Zagreb : Sveučilišna knjižara, 2009. Str. 53.

razumijevanje vlastite kulture. Upravo je zbog toga važno da je svakome lako dostupna. Kao baštinske ustanove koje čuvaju kulturnu baštinu, knjižnice su se priklonile modelu novog vremena kako bi sačuvale svoju građu, omogućile lakšu dostupnost do te građe ili upotpunile fond. Nova knjižnica time više ne počiva samo na tiskanoj građi. Usprkos tome što postojanje digitalizirane građe može smanjiti potrebu odlaska u knjižnice, knjižnice su morale svojim korisnicima omogućiti suvremeniji, demokratičniji pristup građi s obzirom na to da je tehnološka revolucija promijenila sva područja ljudskog društva, a time i knjižnice koje primjenjuju nove tehnologije pri obradi građe i korištenju knjižničnih usluga. U ovome radu se istražuje digitalizacija kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije. Uključujući matičnu knjižnicu u Karlovcu, na području Karlovačke županije djeluje sedam narodnih knjižnica koje čuvaju kulturnu riznicu i tradiciju knjižničarstva. Istraživanje će pokazati koje knjižnice su krenule u proces digitalizacije kulturne baštine.

2.2. Razlozi digitalizacije kulturne baštine u knjižnicama

Digitalizacija se provodi zbog više razloga poput *zaštite izvornika, poboljšanja dostupnosti i mogućnosti korištenja građe, radi stvaranja nove ponude, odnosno usluga korisnicima ili pak radi upotpunjavanja postojećeg fonda*.⁵ Prije svega treba definirati razloge zbog kojih se ustanova odlučuje za digitalizaciju. Isto tako je bitno odlučiti da li se digitalizacija pokreće radi korisnika kada postoji zamjetna potražnja ili radi zaštite izvornika kada je velika potreba korištenja osjetljive građe. Kada se govori o temeljnim razlozima zbog kojih se knjižnice odlučuju na digitalizaciju, navode se:

- Digitalizacija radi zaštite izvornika

Zaštita izvornika odnosi se na očuvanje klasičnog izvornika jer je tada on manje u uporabi, čime se smanjuje mogućnost uništenja zbog česte uporabe. S druge strane, ako se original ošteti ili pak uništi, postoji elektronička verzija. Isto tako, ovdje je bitno napomenuti kako veliku ulogu ima odabir građe za digitalizaciju, odnosno pažljiva i smisljena procjena knjižnične ustanove koji izvornik najprije digitalizirati.

⁵ Faletar Tanacković, S. *Digitalizacija knjižnične građe u Hrvatskoj strategija i projekti*. // Glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje, 9/10, 1/2 (2005/2006). Dostupno na: www.knjiznicarstvo.com.hr/.../151_Faletar-Tanackovic_2005-2006_1-2.pdf

- Digitalizacija radi poboljšanja dostupnosti građe

Digitalizirana građa svakoj ustanovi pa i knjižnici donosi mogućnost da korisnici više ne moraju čekati da dobiju na uvid pojedini primjerak građe koji je zadužen ili se trenutno koristi, sada im je svakodnevno dostupan na računalu. *Od ranih sedamdesetih godina 20. stoljeća cilj značajnih projekata digitalizacije bio je poboljšati dostupnost građe. Omogućiti korištenje građe ostaje ključna uloga knjižnice i u digitalno doba.*⁶

- Digitalizacija radi stvaranja novih proizvoda i usluga

Temeljna je karakteristika informacijskog svijeta rasprostranjenost i brzina dostupnosti informacija. Stvaranjem digitalnog oblika građe stvaraju se nove ponude i usluge između knjižnica. Zapravo, knjižnice su proširile svoje usluge i korisnicima je knjižnična građa nadohvat ruke. Nove usluge pružaju veće i različite mogućnosti uporabe digitaliziranog materijala.

- Digitalizacija radi upotpunjavanja fonda i suradnje

Knjižnice upotpunjavaju svoje fondove. Upotpunjavanju fonda može poslužiti *digitalizacija gradiva koje nije u vlasništvu neke institucije ili nabavka njegove digitalizirane verzije.*⁷ Kao primjer može poslužiti knjižnična građa koja je dostupna samo u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Digitalizacijom takve građe, ona može biti dostupna i drugim knjižnicama koje na taj način i upotpunjavaju svoj fond ako je navedena digitalizirana građa dostupna samo na računalu u knjižnici. No, ovdje je isto tako bitno napomenuti kako je digitalizacija radi upotpunjavanja fonda moguća samo za slobodna djela.

- Digitalizacija na zahtjev

Digitalizacija na zahtjev sve je traženija u novije vrijeme, a zapravo je vrlo bliska digitalizaciji radi stvaranja novih usluga. Naime, korisnici za svoje potrebe traže digitalizaciju određene građe. No, kad se radi o digitalizaciji na zahtjev posebno treba voditi računa o konačnom rezultatu, a to je osmišljena zbirka koja nastaje digitalizacijom odabrane građe i treba voditi računa o tome da li će digitalizirana građa biti uklopljena u takvu zbirku.

⁶Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 96.

⁷Stančić, H. *Digitalizacija*. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 11.

2.3. Tijek digitalizacije – preduvjeti i proces

Digitalizacija je *vrlo složen postupak koji zahtijeva pažljivo planiranje i donošenje važnih odluka*.⁸ Također je detaljan i skup postupak, a uključuje teorijska znanja, stručne te tehničke poslove. Uspjeh digitalizacije ovisi o dobro odabranom odgovoru na pitanje što digitalizirati, kako digitalizirati te zašto digitalizirati. Dakle, prije procesa digitalizacije treba temeljito osmisлити projekt. Kako je navedeno u radu, treba definirati razloge zbog kojih se pokreće proces digitalizacije. Postoje određeni preduvjeti za odabir koji se moraju ispuniti kako bi se moglo pristupiti procesu digitalizacije. Za digitalizaciju je potrebno osigurati i financijska sredstva. *Kako je digitalizacija vrlo skup proces za koji je često iz skromnih knjižničnih proračuna teško, a katkad i nemoguće izdvojiti sredstva, bilo bi poželjno za dobro osmišljene projekte potražiti sponzore izvan knjižničnog svijeta*.⁹ Naposljetku je potrebno omogućiti korištenje digitalizirane građe.

2.3.1. Preduvjeti

- Zadaće ustanove

Zadaća je svake knjižnice odabrati građu koja će digitalizacijom opravdati ranije postavljene ciljeve za digitalizacijom. Svaka knjižnica ima svoje prioritete u odabiru građe za digitalizaciju koji se razlikuju od ustanove do ustanove, odnosno knjižnice moraju procijeniti koliko će digitalna zbirka biti korisna u pružanju usluga.

- Korisnici

Korisnici su ključan faktor u odabiru građe za digitalizaciju jer se prati interes korisnika i stvara procjena kao preduvjet za digitalizaciju. *Ulaganje u digitalizaciju ne može biti u potpunosti opravdano ako se digitalne preslike građe ne koriste, ako kvalitetom izrade,*

⁸ Šapro-Ficović, M. *Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), str. 221. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>

⁹ Katić, T. *Digitalizacija stare građe*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 46, 3/4(2003), str. 41. Dostupno na : [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46\(2003\),br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46(2003),br.3-4)

*prikaza i mogućnostima korištenja nisu prilagođene potrebama i očekivanjima korisnika.*¹⁰

Digitalizacijom građe povećava se komunikacija između knjižnice i korisnika, odnosno onih koji će pretraživati dostupnu građu. No, isto tako je bitno napomenuti kako svaka vrsta knjižnice uglavnom ima svoju vrstu korisnika, pa su tako u narodnim knjižnicama korisnici različitih populacija, dok su u znanstvenim knjižnicama korisnici uglavnom nastavnici i studenti visokog obrazovanja.

- Osiguranje zaštite autorskog prava

S obzirom da knjižnice u svojim zbirkama posjeduju autorska djela zaštićena autorskim pravom izravno se susreću s pitanjem autorskih prava. Naime, knjižnice mogu digitalizirati zaštićenu građu iz svog fonda i omogućiti korisnicima pristup na posebnim računalima u svojem prostoru. Problem se javlja kada se takvoj građi želi omogućiti da bude dostupna na internetu. *Za digitalizaciju, kao akt reprodukcije i akt stavljanja na raspolaganje javnosti, potrebno je prethodno dopuštenje nositelja prava.*¹¹ Svaki autor ima pravo raspolagati svojim djelom. *Autorsko je djelo književna, umjetnička ili znanstvena intelektualna tvorevina koja može biti izražena jezikom, zvukom, pokretima, oblicima ili njihovom kombinacijom.*¹² Od 18. stoljeća autorsko pravo počinje se uređivati zakonom. Mnoge države, uključujući Hrvatsku, ustavom osiguravaju autorsko pravo čime ono postaje ustavna kategorija ekvivalentna pravu na slobodu izražavanja. Autorsko pravo prestaje 70 godina nakon smrti autora, a djelo tada postaje javno dobro. Obično tek tada postaje predmet procesa digitalizacije. Problem se javlja i onda kad je autor građe nepoznat. Često je teško ili gotovo nemoguće pronaći autora neke ilustracije u knjizi i to, između ostalog, postaje prepreka u procesu opsežne digitalizacije. Za djela kojima je autor nepoznat postoji naziv "djela siročad". U svezi s tim u Europskoj je uniji donesena "Direktiva o nekim dopuštenim korištenjima djela siročadi" koja bi trebala pomoći lakšoj digitalizaciji kulturne baštine. Hrvatski je zakon o autorskom pravu i srodnim pravima ugradio odredbe Direktive o djelima siročadi u Zakonu o

¹⁰ *Smjernice za odabir građe za digitalizaciju*; Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe; Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“, Radna verzija. Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2007. , str. 6. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/590089.smjernice_odabir.pdf

¹¹ Horvat, A. *Digitalizacija i knjižnice*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17. Dostupno na: <http://hdap-alai.hr/aleksandra-horvat-digitalizacija-i-knjiznice-2/>

¹² Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str.25.

izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima 2014. U međunarodnoj se knjižničarskoj zajednici kao moguće rješenje smatra i uvođenje iznimke od zaštite za knjižnice što predlaže i *IFLA (Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova)* u dokumentu "Treaty Proposal on Limitations and Exceptions for Libraries and Archives", o čijem prihvaćanju treba odlučiti Svjetska organizacija za Intelektualno vlasništvo (WIPO).¹³ Još je 2000. *IFLA usvojila Izjavu o autorskom pravu u digitalnoj sredini u kojoj ističe da zakonski propisi o autorskom pravu utječu na gotovo sve knjižnične službe za korisnike i određuje uvjete pod kojima se može pristupiti građi.*¹⁴ S tim u svezi, također treba spomenuti i dokument predstavljen javnosti u svibnju 2015., koji je sastavila grupa od 25 stručnjaka, a poznat je pod nazivom "Haška deklaracija o otkrivanju znanja u digitalnom dobu". U dokumentu se posebno naglašava kako *zakonski propisi o zaštiti intelektualnoga vlasništva nikada nisu bili zamišljeni na način da štite ideje, informacije ili podatke, nego samo njihova konkretna ostvarenja, te se slijedom toga ističe potreba uvođenja izmjena u postojeće zakone o autorskom pravu nastale u vremenu prije pojave interneta i naprednih informacijskih i komunikacijskih tehnologija* te se naglašava i važnost novih tehnologija.¹⁵

2.3.2. Proces

- Odabir građe za digitalizaciju

Kada su ispunjeni određeni preduvjeti, pristupa se procesu digitalizacije. *Proces odabira građe je postupak kojim se, na temelju prethodne temeljite analize građe i primjene kriterija za odabir, određuje koja će građa biti digitalizirana te kojim redoslijedom.*¹⁶ Digitalizacija je postupak koji uključuje teorijsko i praktično znanje, u ovome slučaju knjižničarstva, te korištenje suvremene tehnologije. U procesu odabira građe važnu ulogu imaju predlaganje i procjenjivanje građe, zatim određivanje prioriteta te odluka o tome da li će se digitalizacija

¹³ Horvat, A. *Digitalizacija i knjižnice.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 26. Dostupno na:

<http://hdap-alai.hr/aleksandra-horvat-digitalizacija-i-knjiznice-2/>

¹⁴ Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo.* Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 93.

¹⁵ Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/>

¹⁶ Stančić, H. *Digitalizacija.* Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 15.

odvijati unutar same ustanove ili izvan nje. Kod predlaganja građe postavljaju se brojna pitanja vezana uz građu odnosno njezino propadanje, korištenje, autorska prava i sl. Zatim se pregledava lista građe koja je predložena za digitalizaciju i one za koju je predloženo da se ne digitalizira. Sada se određuju prioritete za građu koju se želi digitalizirati, utvrđuje što najprije digitalizirati jer je danas zapravo moguće digitalizirati gotovo sve. Kriteriji uključuju, između ostalog, kulturnu baštinu od povijesnog značaja ustanove, zatim građu koja je najčešće tražena ili onu za koju se smatra kako će digitalizacijom povećati korištenje. U ovoj fazi digitalizacije treba odlučiti da li će se digitalizacija obavljati u knjižnici ili izvan nje. Digitalizacija izvan ustanove uključuje vanjske suradnike i njihovu stručnost. Često se za njima poseže zbog nemogućnosti postizanja kvalitete unutar same knjižnice. Kao razlozi koji se navode za korištenje vanjskih usluga pri procesu digitalizacije jesu i preskupi skeneri ili pak nedostatak vremena za velik opseg posla. Digitalizaciji unutar same knjižnice najčešće se pristupa kada se radi o nekim manjim projektima ili ako knjižnica posjeduje opremu za digitalizaciju.

- Digitalizacija građe

Građa koja se digitalizira može biti tekstualna, slikovna, zvučna, video ili trodimenzionalna. *Kada je jednom pretvorena u digitalni oblik, informacija se može prerađivati na različite načine i vrlo lako.*¹⁷ Odabir građe zahtijeva i odabir opreme za digitalizaciju. Uređaji koji se koriste pri digitalizaciji jesu skeneri, digitalni fotoaparati ili hardverski dodaci računalima. To je osnovna oprema za digitalizaciju. Za digitalizaciju teksta i slike koriste se skeneri i digitalni fotoaparati, kao i za trodimenzionalnu građu. Za digitalizaciju videa ili zvuka koriste se hardverski dodaci računalima ili određeni zasebni uređaji. Također se razlikuju i postupci digitalizacije za odabranu građu. Tekstualna građa unosi se u računalo prepisivanjem građe, skeniranjem i slikanjem digitalnim fotografskim aparatom. Posljednja dva načina zahtijevaju dodatnu obradu. Kod digitalizacije slikovne građe bitno je postići kvalitetu digitalne slike, a obično se izrađuju tri verzije digitalizirane slike. Za digitalizaciju zvučne građe potrebno je u računalo ugraditi karticu. Postoji više verzija zvučnih verzija. Digitalizacija zvuka odvija se na dva načina, a to su uzorkovanje i kvantizacija. Digitalizacija video građe podrazumijeva digitalizaciju slike i zvuka.

¹⁷ Labaš, D. *Novi mediji – nove tehnologije – novi moral*. Zbornik radova Okruglog stola s međunarodnim sudjelovanjem. Zagreb: Hrvatski studiji, 2009. Str. 16.

- Obrada i kontrola kvalitete

Kada je završen postupak digitalizacije pristupa se provjeri kvalitete što je od velike važnosti pri samome procesu digitalizacije. Kod tekstualne građe digitalizirane skeniranjem ili slikanjem digitalnim fotoaparatom upotrebljava se OCR, softver za optičko prepoznavanje, (engl. Optical Character Recognition), program kojim se slika pretvara u tekst, dakle, skenirani dokument se prenosi u tekst koji se potom dalje uređuje u programu za uređivanje, OCR. Nakon digitalizacije skenirane slikovne građe potrebna je dodatna obrada zbog boje koja raznim uređajima za digitalizaciju ne mora biti vjerno prenesena. Može doći do greške zbog optičkih svojstava skenera kojim se skenira. Nadalje, slikovni se zapisi moraju komprimirati, a komprimiranje može biti bez gubitaka i s gubicima. Iako je potrebna dodatna obrada kod digitalizacije zvučne građe, općenito se smatra kako ne bi trebalo doći do većih grešaka ako se koristi kvalitetna oprema za reprodukciju. Zvučna i slikovna građa koriste matematičke modele za kompresiju gradiva. Filmska i video građa uvijek se komprimira, a najpoznatiji standard je MPEG standard. Obrada digitalizirane trodimenzionalne građe zahtijeva model koji je najbliži originalu.

- Zaštita građe u elektroničkoj okolini

Virtualni svijet uz brojne prednosti krije i nedostatke, između ostalog to je nedopušteni pristup građi. Svaka digitalizirana građa mora biti zaštićena kako bi se osigurala njezina vjerodostojnost. Postoje brojni mehanizmi koji omogućuju zaštitu u elektroničkoj okolini. Nekoliko je načina da se barem djelomično osigura zaštita, a to se može postići tako da se odredi dopuštena razina pristupa svakom korisniku i postavi antivirusna zaštita i vatrozid. Međutim, treba znati kako ne postoji potpuna zaštita, *pa je jedini način zaštite od napada izvan sustava potpuno ograničenje pristupa – kako onog putem mreže, dakle fizičkog nepovezivanja s mrežom, tako i onog fizičkog.*¹⁸

- Pohrana i prijenos digitalne građe

Glavne karakteristike prema kojima se odabire kvalitetni sustav za pohranu jesu *dugovječnost medija, trajnost medija, visoki kapacitet, mala cijena, široka prihvaćenost te izravnost ili poluiravnost sustava.*¹⁹ Digitalizirana građa pohranjuje se na određeni medij.

¹⁸ Stančić, H. *Digitalizacija*. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 96.

¹⁹ Isto, str. 114.

CD-ROM, DVD, USB samo su neki od poznatijih vrsta medija na kojima je pohranjena građa i koji su dostupni korisnicima. Neki su danas, poput disketa već zastarjeli. Svaki od njih međusobno se razlikuje prema brojnim karakteristikama. *Pohrana i osiguranje dostupnosti digitalne građe putem mreže može se promatrati kroz šest osnovnih vrsta sustava, a navode se izravni, poluizravni, hijerarhijski, neizravni, sustavi za mrežnu pohranu i mreža za pohranu.*²⁰ Navedeni sustavi mogu se uspoređivati prema karakteristikama. Pitanje pohrane na određene medije pitanje je trajnosti suvremenih medija uopće.

- Pregled i korištenje digitalne građe

Digitalizirana građa korisnicima može biti dostupna u samoj ustanovi ili dostupna svima, odnosno *online*. Isto tako, bitna je činjenica kod korištenja digitalne građe da li će se građa pregledavati na zaslonu računala ili biti omogućen i ispis građe, a tada moraju postojati i odgovarajući pisari.

- Održavanje digitalne građe

Svaki medij potrebno je propisno čuvati i koristiti. *Pojavom elektroničkih medija i usavršavanjem procesa digitalizacije "pojam očuvanja" počinje se dijeliti na dva dijela: očuvanje informacijskog sadržaja, tj. informacije koju određeni dokument nosi, te očuvanje fizičkog objekta kao nositelja informacije. Informacijski sadržaj se, dakle, digitalizira i sprema odvojeno od objekta nositelja.*²¹ Razvoj informacijskog svijeta, uz klasični, omogućio je i digitalni oblik građe. Klasični oblik dugovječan je onoliko koliko je dugovječan medij na kojem je sadržaj pohranjen. Digitalni oblik s jedne je strane medij koji je lako dostupan, a s druge strane, s obzirom kako tehnologija napreduje, zastarijeva. Bitno je riješiti pitanje kako sačuvati građu koja je napisana prije otprilike dva desetljeća na magnetnoj traci. Diskete su već zastarjele, a već i CD-ROM polagano zastarijeva. Kao moguće rješenje spominje se postupak *migracije koja se može definirati kao dokumentirana konverzija kojom se mijenja fizički zapis uz očuvanje logičke strukture i sadržaja dokumenta.*²² Jedan od načina migracije

²⁰ Isto, str. 115.

²¹ Isto, str. 9.

²² Isto, str. 155.

je osvježavanje medija, a provodi se kopiranjem na novi medij iste ili naprednije tehnologije. Drugi način je migracija zapisa, a podrazumijeva prijelaz u noviji format zapisa. Postupak čitanja starih zapisa koji nisu migrirani na vrijeme rješava se emulatorima. *Emulator je program koji će imitirati ili operativni sustav na kojem je zapis stvoren ili aplikaciju koja je korištena za izradu tog zapisa.*²³ Emulacija aplikacijske okoline je treći način migracije.

2.4. Digitalni registri

Razvoj tehnologije digitalizacije u baštinskim ustanovama donosi potrebu stvaranja mjesta na kojima će se spremati informacije o digitaliziranoj građi koje je, zbog masovne digitalizacije, sve više. Naime, svaka baštinska ustanova koja digitalizira građu mora zabilježiti koju je građu digitalizirala. Takav popis digitalizirane građe naziva se digitalni registar. Nekoliko je razloga zbog kojih je digitalan registar potreban svakoj ustanovi koja digitalizira građu. U praksi se, naime može dogoditi da više ustanova digitaliziraju istu jedinicu građe zbog toga što se pojedini primjerci čuvaju u više različitih institucija. Digitalni registar trebao bi riješiti te slučajeve tako da svaka ustanova koja digitalizira građu načini popis, odnosno registar koji će biti dostupan drugim ustanovama i organizacijama. *Zbog vremena, cijene i tehnologije koja je potrebna za digitalizaciju, knjižnice, arhivi i muzeji sada imaju još jedan razlog za suradnju.*²⁴ Uobičajeni način provjere digitalizirane građe neke knjižnice je pregled *online* kataloga gdje je dostupan pregled informacija o tome da li je određena građa digitalizirana ili ne. Međutim, teško je omogućiti da u katalogu budu dostupne i informacije vezane uz digitalni oblik gdje bi se mogli provjeriti podaci o obilježjima digitalizacije, odnosno načinu na koji je digitalizacija provedena, kvaliteti slike, formatu, opremi i ostalim uvjetima. Takve tražene informacije sadržavao bi digitalni registar, a baštinske ustanove bile bi povezane mrežom na način da imaju uvid u digitalizirani sadržaj. Istraživanje je pokazalo kako postoje tri tipa digitalnog registra, a to su: *opći, tematski orijentirani i unutar institucija.*²⁵

²³ Isto, str. 156.

²⁴ Salaj, Martina. Report on digital registries. Rukopis, 2012.

²⁵ Isto.

Prednosti digitalnog registra jesu:

Čuvanje osnove administrativnih metapodataka koji će pružiti poboljšanje profila digitalnih zbirki i olakšati upravljanje digitalnom građom.

Digitalni registar daje opise prikupljanja ponuda za podršku interoperabilnosti sa ostalim kulturnim institucijama, koristeći standardne rječnike i procese, kao i mapiranje na ostala prikupljanja opisa formata.

Poticanje razvoja standardnih sučelja i usluga u okviru digitaliziranog materijala koji doprinose kvaliteti digitalne knjižnice.

Digitalni registar daje ponude prilagođene funkciji izvješćivanja koji će pojednostavniti komunikaciju s vanjskim subjektima.²⁶

U nastavku rada prikazuje se primjer iz prakse digitalnog registra Nacionalne knjižnice Australije (National Library of Australia) kao jedne od najvećih svjetskih knjižnica.

Katalog Nacionalne knjižnice Australije sadrži poveznicu za *online* pristup digitalnoj građi, odnosno dostupan je format određene jedinice građe. Katalog također sadrži smjernice i standarde za digitalizaciju koji uključuju vrstu materijala, rezoluciju, vrstu datoteke, vrstu uređaja i sl. Ono što je posebno karakteristično za Knjižnicu je to što je stvorila katalog Trove. Trove je oblik istraživanja, skup usluga, agregacija metapodataka i rastući repozitorij digitalnih izvora. Primjer je to digitalnog registra u kojem se mogu pretražiti zbirke iz knjižnica, arhiva, muzeja i ostalih baštinskih ustanova Australije. Na ovaj je način dostupna digitalizirana građa baštinskih ustanova cijele Australije poput digitaliziranih novina, knjiga, slika, fotografija, glazbe, zvuka i videa, pisama i ostale građe. Trove je svakodnevno ažuriran, pa se tako na web stranci mogu pronaći podatci o tome koliko je stavki označeno ovaj tjedan ili naprimjer koliko je komentara dodano ovaj mjesec.

Što se tiče europskih zemalja, primjeri dobre prakse digitalnih registara jesu Nizozemska i Velika Britanija, zemlje u kojima je ostvaren veliki broj digitalnih projekata. *Sjećanje Nizozemske* (The Memory of the Netherlands) digitalna je riznica u kojoj su zbirke arhiva, knjižnica i muzeja dostupne *online*, a radi se o informacijama o nizozemskoj prošlosti. Omogućen je pristup slikama iz zbirki više od stotinu institucija. The Memory of the Netherlands digitalna je kolekcija ilustracija, fotografija, tekstova, filmova i audio zapisa koji su vezani za Nizozemsku. Registrom upravlja Nacionalna knjižnica Nizozemske (Koninklijke Bibliotheek).

²⁶ Isto.

Digital Erfgoed Nederland (Digital Heritage Netherlands – DEN) je nizozemski centar znanja za digitalnu baštinu. DEN pruža standarde i smjernice koje se mogu pregledavati abecednim redom, sadrži relevantne podatke o normizaciji kuturnog naslijeđa, prati dostignuća nizozemskih baštinskih ustanova te ih potiče na sudjelovanje u inovativnim projektima. Međutim, ono što je posebno važno istaknuti činjenica je kako DEN zapravo nije digitalni registar već samo pruža standarde koji se primjenjuju za izgradnju registra, kao i međunarodna organizacija JISC (Joint Information Systems Committee). JISC nudi vodstvo i podršku u Velikoj Britaniji obrazovnim organizacijama na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Oni pružaju resurse, znanje i stručnost za fakultete i sveučilišta. Između ostalog, pruža informacije o smjernicama za korištenje tehnologije, kvalitetne resurse za potporu učenja, podučavanja i istraživanja te savjete o stvaranju i očuvanju digitalnih resursa.

2.5. Rezultat digitalizacije

- Digitalna knjižnica (elektronička, virtualna)

Tehnološki razvoj stvorio je još jedan popularni oblik, a to je digitalna knjižnica. Njezin fond u digitalnom obliku dostupan je preko interneta. *Digitalne knjižnice su skupovi elektroničkih izvora i s njima povezanih mogućnosti za stvaranje, traženje i korištenje informacija. U tom smislu one su nastavak i poboljšanje sustava za informacijsko pohranjivanje i pronalaženje koji upravljaju digitalnim podacima u svim medijima (tekst, slika, zvuk; statične ili dinamične slike) i postoje u distribuiranim mrežama.*²⁷ Postoje različiti softveri za stvaranje digitalne knjižnice kao na primjer DSpace ili Greenstone. Glavni elementi digitalne knjižnice jesu digitalni objekti, a glavni cilj digitalne knjižnice je olakšati pristup tim elementima. Postoje tri kategorije korisnika digitalne knjižnice, a to su uprava koja određuje pravila, proizvođači, odnosno osoblje koje se brine o objavljivanju digitalnih elemenata i čitatelji koji su korisnici digitalne knjižnice. Digitalne knjižnice počinju se razvijati krajem 20. stoljeća. One su poput klasičnih knjižnica samo za razliku od njih ne bave se materijalnom građom već njezinom digitalnom prezentacijom, ne zahtijevaju fizički prostor, knjižnično osoblje niti radno vrijeme. Dostupnost digitalnim izvorima je cjelodnevna.

²⁷Digitalna knjižnica. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Digitalna_knji%C5%BEnica

Sadrže i veći broj informacija i mogu se umnožavati što znači da se mogu napraviti iste kopije. No, digitalne knjižnice susreću se s problemima vezanim uz autorsko pravo te se često poseže za digitalizacijom one građe koja nije zaštićena autorskim pravom. U nastavku rada će biti opisani poznati svjetski projekti digitalnih knjižnica.

3. Digitalizacija svjetske kulturne baštine u knjižnicama – poznati projekti digitalnih knjižnica u svijetu

Počeci digitalizacije knjižnične građe nemaju daleku prošlost. *Prvi projekti digitalizacije knjižnične građe u Europi, ali i u Hrvatskoj, rađeni su kao obrtnički proizvod.*²⁸ No, takav način rada bio bi dugotrajan za digitalizaciju brojne knjižnične građe. *Danas već postoji oprema koja omogućuje digitaliziranje 40-50 milijuna stranica godišnje, a sam je postupak digitalizacije djelomično ili u potpunosti automatiziran.*²⁹ Taj se postupak naziva masovna digitalizacija knjiga. Ovim pojmom označavaju se projekti koji se digitaliziraju u "masovnim" razmjerima, a koriste suvremenu tehnologiju. *Velike znanstvene i sveučilišne knjižnice u SAD-u i Europi sve više uključuju svoje zbirke u projekte masovne digitalizacije knjiga tvrtki kao što su Google, Yahoo, Microsoft, sudjelujući na taj način zajednički u stvaranju ogromnih svjetskih baza podataka digitalizirane građe i informacija.*³⁰ Masovnom digitalizacijom je tehnologija digitalizacije napredovala, cijena digitalizacije se spustila, a digitalizirane knjige sve su više prihvaćene. Sve su to brojna pozitivna iskustva koja donosi masovna digitalizacija.

- Projekt Gutenberg

Jedan od projekata masovne digitalizacije je Projekt Gutenberg. Općenito se smatra kako je Projekt Gutenberg prva digitalna knjižnica u svijetu. Prvi projekt bio je digitalizacija Američke deklaracije nezavisnosti koji je započeo Michael Hart 1971. kao student. Tekst je unesen u računalo i imao je samo 5KB. Prostor za pohranu tada je imao mali kapacitet stoga su u početku digitalizirani samo kratki tekstovi poput Ustava. No, napretkom tehnologije povećale su se i mogućnosti pohrane pa je najprije digitalizirana "Alica u zemlji čudesa", potom Biblija, a onda su uslijedila literarna i druga djela. Michael Hart je rekao kako je *misija digitalnih knjižnica stvaranje i distribucija e-knjiga.*³¹ Napretkom tehnologije sada sadržaj

²⁸ Horvat, A. *Digitalizacija i knjižnice*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 20. Dostupno na: <http://hdap-alai.hr/aleksandra-horvat-digitalizacija-i-knjiznice-2/>

²⁹ Isto, str. 20.

³⁰ Šapro-Ficović, M. *Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), str. 246. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>

³¹ Europeana. Dostupno na: <http://europeana.eu/portal/> (citirano: 2015-06-07)

može biti dostupan i na drugim uređajima, a ne samo preko računala. Na navedenom projektu rade volonteri iz cijeloga svijeta. Kulturna baština svakodnevno je digitalizirana i dostavljena Projektu Gutenberg. Isto tako, volonteri odlučuju o tome koje će se knjige i na kojemu jeziku digitalizirati. Podatak iz veljače 2002. pokazuje kako Projekt Gutenberg nudi pristup do 38 000 besplatnih e-knjiga. Bitna je karakteristika Projekta Gutenberg da se digitaliziraju knjige kojima je isteklo autorsko pravo, ali i one zaštićene za koje su autori dali dopuštenje premda ih je takvih razmjerno maleni broj. Isto tako, takva se građa može koristiti u različite svrhe (kopirati, koristiti u privatne svrhe i sl.). Projekt Gutenberg ima svoje prednosti i nedostatke. Kao jedan od stručnih nedostataka navodi se činjenica kako se u Projektu Gutenberg djela određenih pisaca digitaliziraju više od nekih drugih. Usprkos tome, Projekt Gutenberg popularan je zbog svoje raširenosti i dostupnosti te jednostavnog korištenja. *To se odražava u uspješnom dugogodišnjem poslovanju i postojanju, mnoštvu oduševljenih volontera iz cijelog svijeta (nije poznato koliko iz Hrvatske), predstavljanjem knjiga iz brojnih jezika svijeta, i ponajviše velikim korištenjem izraženom u broju preuzetih knjiga, koje je i dalje u porastu.*³² Isto tako, Projekt je to koji ima planove za budućnost - *“10 milijuna elektroničkih knjiga koje će biti prevedene na 100 jezika i pokrivati 15 posto svijeta.”*³³

- Projekt Million Book (MBP)

Projekt Million Book (MBP) osnovan je na sveučilištu Carnegie Mellon u SAD-u 2002. Jedan od glavnih osnivača bio je Raj Radja, profesor na fakultetu Carnegie Mellon. Pristup građi ovog Projekta funkcionira upotrebom servera u SAD-u, Indiji i Kini čije su Vlade pružile financijsku potporu Projektu. Skeniranje je počelo 2002. u Indiji i Kini. Suradnici na Projektu Million Book težili su stvaranju kvalitetne suvremene digitalizirane višejezične zbirke. Veliki je posao bio riješiti pitanje autorskih prava. *Sudionici prvog sastanka o izgradnji zbirke MBP- a (studenj 2001.), zaključili su da se neće moći odabirati jedan po jedan naslov i da će ishodaenje dopuštenja za djela zaštićena ugovorom o autorskom pravu biti dugotrajno i skupo, budući da će projekt uključiti knjige iz Indije i Kine, djela iz javne domene (tj. djela koja nisu zaštićena autorskim pravom) i djela zaštićena autorskim pravom za*

³² Šapro-Ficović, M. *Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), str. 228. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>

³³ Isto, str. 228.

koja se dobilo dopuštenje nositelja tih prava.³⁴ Prvo su birali naslove iz bibliografije Knjiga za visokoškolske knjižnice, a za djela nakon 1964. tražili su dopuštenje za digitalizaciju onih izdanja djela koja se više ne tiskaju. Cilj je Projekta Million Book bio, kako sam naziv kaže, digitalizirati milijun knjiga, što je i postignuto jer je 2007. bilo digitalizirano 1,5 milijun knjiga. Projektom Million Book potaknut je još jedan veliki projekt, Google Books.

- Google Books

*Google je američka multinacionalna korporacija specijalizirana u internetskim servisima i proizvodima, koji uključuju internetske reklamne tehnologije, pretragu, internetsko skladištenje i softver, dok se veći dio profita ostvaruje preko AdWordsa.*³⁵ Osnovani su ga Sergey Brin i Larry Page 1998. s ciljem da se osigura dostupnost informacijama diljem svijeta. Danas je Google nezaobilazan dio interneta i najpoznatija tražilica. Vezano za knjižnice, kako bi omogućili pretraživanje knjiga, Google je osmislio i projekt danas poznat pod nazivom Google Books čiji je razvoj počeo 2004. suradnjom Googlea i knjižnice sveučilišta u Michiganu, a potom su se pridružile knjižnice ostalih američkih sveučilišta. Iduće godine pridružuju se knjižnice osam europskih zemalja, a 2010. priključila se i Italija. Google je potaknuo izgradnju Svjetske digitalne knjižnice. Google Books je projekt koji je izazvao bezbroj kritika. Autorska komora SAD-a, kojoj se pridružila i Udruga američkih nakladnika, pokrenula je 2005. protiv Google Book Search parnicu zbog kršenja autorskih prava. Naime, Google je planirao omogućiti pregled milijun knjiga što su navedene udruge navele kao kršenje autorskih prava i zahtijevale su za autore dobit koja im pripada. Tako je 2009. odlučeno da Google plati iznos od 125 milijuna dolara vlasnicima autorskih prava. Isto tako će u budućnosti primati naknade. Kritike su se odnosile i na to kako Google samo želi promovirati svoju stranicu. Isto tako se spominje i loša kvaliteta skeniranja. No, Google za knjižnice ima veliki značaj zbog korištenja digitaliziranih zbirki i očuvanja knjižnične građe. *Sveučilište Michigan smatra da suradnja s Googleom osigurava tri kvalitete: sveopći pristup informacijama, zaštitu knjiga i što je najvažnije, širenje znanja za opće dobro.*³⁶

³⁴ Isto, str. 230.

³⁵ Google. Dostupno na: <http://bs.wikipedia.org/wiki/Google> definicija google

³⁶ Šapro-Ficović, M. *Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), str. 242. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>

- Projekt Europeana

Smatra se kako je prvi korak ka Europeani stvaranje Europske knjižnice (The European Library – TEL, 2001. – 2003.) na temelju građe nacionalnih knjižnica. U travnju 2005. šest je državnih poglavara potpisalo pismo u kojem zagovaraju stvaranje Europske digitalne knjižnice. Pismo je dostavljeno Predsjedništvu Vijeća Europe i Europskoj komisiji, a općenito se smatra glavnim čimbenikom nastanka Europeane. Europska komisija u rujnu 2005. pokreće Inicijativu i2010 za digitalne knjižnice. Cilj je ovog dokumenta prikazati važnost *online* dostupnosti europske kulturne baštine, kao i njezine zaštite za buduće naraštaje. Karakteristična su tri temeljna pravca koja pokriva Inicijativa i2010., a to su *online* dostupnost, digitalizacija analognih zbirki te čuvanje od daljnjeg propadanja.

Europska komisija predstavlja političku pozadinu Europeane i njezin je financijski izvor. Europeana je i jedan od vodećih projekata Europske komisije.

Projekt koji bi povezoao kulturnu baštinu Europe započeo je 2008.

Europeana je europska digitalna knjižnica, muzej i arhiv koja okuplja kulturnu baštinu Europe i omogućuje korisnicima pregled kulturnog blaga u obliku teksta, slika te video i audio snimaka. Sadrži, dakle, različite vrste sadržaja. Digitalizirana kulturna baština Europe nalazi se na portalu Europeana čije je sučelje na svim europskim jezicima, a podatci pokazuju kako sadržaj Europeane stalno raste.³⁷ Tako podatci iz veljače 2012. govore o 20 milijuna digitalnih objekata. Brojna su obilježja koja ovaj portal nudi svojim korisnicima. Osim uobičajenog pretraživanja i načina pregledavanja rezultata, na portalu se nalaze istaknuti predmeti, hiperverze za izložbe posvećene određenim temama, a sučelje portala je na svim europskim jezicima.

Glavni zadatci Europeane uključuju:

- *stvaranje jednog mjesta pristupa europskoj kulturnoj baštini*
- *okupljanje potencijala građe koja se čuva u kulturnim institucijama, prema tome i olakšavanje korištenja te građe u društvu (istraživači, poduzetnici, studenti).*³⁸

³⁷ Službeni naziv mrežne stranice: Europeana. Dostupno na: <http://europeana.eu/portal/>

³⁸ Europeana. Dostupno na: <http://europeana.eu/portal/>

Za suradnju s Europeanom svatko je, naime, dobrodošao. Brojni su i razlozi za uključivanje u Europeanu, a to su:

- *povećanje vidljivosti repozitorija*
- *novi promet k izvornoj riznici - više korisnika*
- *promidžba – Europeana je poznati brend*
- *dopiranje do nove generacije korisnika*
- *diseminacija znanja*
- *razmjena primjera dobre prakse i standarda*
- *softver koji se može ponovno upotrijebiti.*³⁹

Danas Europeana surađuje s brojnim institucijama kako bi što detaljnije skupila, odabrala i prikazala digitalizirani sadržaj. Isto tako, promiče svoje usluge na način da Europeanin tim ljudi brine o marketingu i strategiji brenda. *Za početak, 90. 000 ljudi prima naše e-Novosti, a snažna mreža spremna je djelovati kao komunikacijski kanal i približiti Europeanu njezinim korisnicima.*⁴⁰ Facebook i Twitter društvene su mreže koje Europeana koristi kao kanale za komunikaciju. Strateški ciljevi koji su navedeni u Strateškom planu za 2011. – 2015. uključuju daljnji razvoj Europeane koji se odnosi na usavršavanje usluga korisnika.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

4. Digitalizacija kulturne baštine u hrvatskim knjižnicama

4.1. Razvoj digitalizacije u Hrvatskoj

Hrvatska posjeduje vrijednu kulturnu baštinu koja je odraz raznolike i bogate kulturne prošlosti, a koju je zbog toga potrebno sačuvati za buduće generacije. S obzirom da i knjižnice posjeduju takvu građu, priključile su se projektu digitalizacije zbog očuvanja građe, ali i mogućnosti da digitalizirana građa bude dostupna ne samo njezinim korisnicima, već i svima koji će putem interneta tražiti sadržaj fonda knjižnice. *Iz najnovijih događanja u praksi razvidno je da je stručnoj javnosti postalo jasno da za uspjeh digitalnih projekata i održivost digitalnih zbirki nije dovoljna samo dobra ideja, jednokratna financijska podrška i entuzijazam pojedinaca, nego sustavan i dobro planiran program digitalizacije na nacionalnoj razini.*⁴¹ Godine 2001. u Hrvatskoj je donesena strategija razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije kojom se promiče "tehnološko osuvremenjivanje" i u kojoj se, između ostalog navodi da je *potrebno stvarati visoko kvalitetne digitalizirane kulturne i nacionalne sadržaje na temelju materijala koji se nalaze u knjižnicama, muzejima, galerijama i arhivima, i time zadovoljavati potrebe građana, učenika i studenata, kulturnih radnika i znanstvenika.*⁴² Digitaliziranom kulturnom baštinom omogućit će se stvaranje digitalne knjižnice koja će omogućiti suvremene usluge korisnicima. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske nadležno je za projekte digitalizacije kulturne baštine i ono te projekte financira, a u manjoj mjeri to čine i lokalne zajednice. Kulturne ustanove odabiru građu za digitalizaciju. Godine 2005. počeo je rad na Nacionalnom programu digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske kulturne baštine. Naime, Radna skupina sastavljena od trinaest predstavnika iz različitih baštinskih institucija, tijekom 2005. i 2006. izradila je tekst Nacionalnog programa koji je u rujnu 2006. dobio podršku ministra. Na sjednici Vlade Republike Hrvatske, u listopadu iste godine, prihvaćena je Strategija razvoja širokopojasnog pristupa internetu do 2008., te Akcijski plan provedbe te Strategije za 2007. Nacionalni program digitalizacije bio je temelj za pokretanje projekta digitalizacije Hrvatska kulturna baština, a postao je osnova za

⁴¹ Faletar Tanacković, S.: *Digitalizacija knjižnične građe u Hrvatskoj strategija i projekti*; Glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje, 9/10, 1/2 (2005/2006), str.76. Dostupno na: www.knjiznicarstvo.com.hr/.../151_Faletar-Tanackovic_2005-2006_1-2.pdf

⁴² Isto, str.77.

razvoj projekata i programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Prema navedenom Programu knjižnice u Hrvatskoj planski provode projekt digitalizacije, a u tu svrhu izrađen je i portal.⁴³ U Nacionalnom programu navodi se *da je stvaranje bogatih, široko dostupnih sadržaja u digitalnom obliku jedna od ključnih pretpostavki za zaštitu i vrednovanje kulturne baštine, za umrežavanje i prisutnost hrvatske kulturne baštine u europskim, regionalnim i drugim mrežama kulturnih sadržaja, za očuvanje kulturne raznolikosti i za uporabu kulturnih sadržaja u obrazovanju, turizmu i drugim uslužnim industrijama.*⁴⁴ Projekt Hrvatska kulturna baština promiče digitalizaciju hrvatske kulturne baštine na nacionalnoj razini. Godine 2007. nastale su i pisane Smjernice za odabir građe za digitalizaciju. U planiranju digitalizacije od velike je važnosti odgovarajuća nacionalna strategija.

Također, hrvatska kulturna baština uključena je u europsku kulturnu baštinu putem portala Europeana.⁴⁵

Sve navedeno tek su početci digitalizacije kulturne baštine u Hrvatskoj. Korisno bi bilo i kada bi se Hrvatska priključila nekom od projekata masovne digitalizacije knjiga. Također, tek treba napraviti i digitalni registar koji će biti dostupan svim knjižnicama koje digitaliziraju građu. S obzirom na cjelokupnu situaciju, može se zaključiti kako se proces digitalizacije u Hrvatskoj još razvija. Međutim, usprkos tome što im je nadležna pomoć i podrška došla relativno kasno, knjižnice u Hrvatskoj su započele digitalizirati svoju građu, a knjižničari redovito razmjenjuju iskustva o svojim projektima. *Gotovo da i nema stručnog skupa ili časopisa u području knjižničarstva, kako u Hrvatskoj tako i u inozemstvu, koji se ne dotiče digitalizacije, niti knjižnice koja ne digitalizira ili u najmanju ruku ne razmišlja o digitalizaciji dijela svoje građe kako bi je zaštitila odnosno osigurala joj bolju dostupnost.*⁴⁶ Usprkos nedostatku suvremene tehnologije, financija i strategija, sve se intenzivnije razvijaju rasprave

⁴³ Službeni naziv mrežne stranice: Hrvatska kulturna baština. Dostupno na : <http://www.kultura.hr/>

⁴⁴ Ministarstvo kulture Republika Hrvatska. Dostupno na:
<http://www.minkulture.hr/userdocsimages/projekti/NacionalniProgramDigitalizacije.pdf>

⁴⁵ Europeana. Dostupno na: <http://europeana.eu/portal/>

⁴⁶ Faletar Tanacković, S.: *Digitalizacija knjižnične građe u Hrvatskoj strategija i projekti*; Glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje, 9/10, 1/2 (2005/2006), str.75. Dostupno na:
www.knjiznicarstvo.com.hr/.../151_Faletar-Tanackovic_2005-2006_1-2.pdf

o projektima digitalizacije, a knjižnice su se, prema svojim mogućnostima, priključile digitalizaciji kulturne baštine i stvaranju digitalnih zbirki.

4.2. Digitalizacija u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagreb

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, kao središnja knjižnica Republike Hrvatske, sustavno provodi proces digitalizacije građe. Na mrežnoj stranici Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu dostupna je digitalizirana građa - Zbirke, kojima pripadaju: Zvuci prošlosti, Digitalizirana baština, Stare hrvatske novine, Stari hrvatski časopisi, Hrvatski arhiv weba, Digitalni akademski repozitorij te Virtualna zbirka djela Ruđera Boškovića. Vrijednom dijelu hrvatske fonografije pripada zbirka gramofonskih ploča na 78 okretaja u minuti, a projektom digitalizacije omogućen je pristup toj građi na mrežnoj stranici Knjižnice pod nazivom Zvuci prošlosti. Digitalni oblik značajnih djela iz fonda Knjižnice dostupan je pod nazivom Digitalizirana baština. Također su dostupne digitalizirane stare hrvatske novine, kao i časopisi. Hrvatski arhiv weba je zbirka publikacija preuzetih s weba koje su dio hrvatske kulturne baštine. U Digitalnom akademskom repozitoriju su pohranjene određene digitalne preslike disertacija hrvatskih sveučilišta. Virtualna zbirka djela Ruđera Boškovića predstavlja digitalizirana djela Ruđera Boškovića iz zbirki Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. *Također treba reći da NSK već godinama radi na digitalizaciji svojih fondova te da sustavno digitalizira najvredniju rukopisnu i knjižnu građu.*⁴⁷

4.3. Digitalizacija u narodnim knjižnicama Hrvatske

Ministarstvo kulture, nadležno za narodne knjižnice, provelo je anketu u županijskim narodnim matičnim knjižnicama u Hrvatskoj o stanju digitalizirane građe za 2011. Cilj je ankete bio istražiti kako su narodne knjižnice odgovorile na projekte digitalizacije svoje građe, na koji način i uz čiju pomoć. Upitnik je izrađen u Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a sastojao se od pet skupina pitanja vezanih uz projekte digitalizacije, troškove digitalizacije, građu, korištenje digitalizirane građe te

⁴⁷ Seiter-Šverko, D. ; Križaj, L. *Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj : od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji.*//Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 35. Dostupno na: hrcak.srce.hr/106550

budući razvoj. Anketni upitnik s ukupno 40 pitanja proslijeđen je u 20 županijskih narodnih matičnih knjižnica. Na upitnik je odgovorilo njih 16. Prema anketi, u većini knjižnica nije bio pokrenut proces digitalizacije, ali je većina njih odgovorila da imaju namjeru to učiniti. Odgovori su pokazali da su građu digitalizirale uglavnom matične knjižnice. Prema istraživanju, 26 projekata je bilo dovršeno, a 18 u tijeku. Što se tiče troškova, knjižnice koje su digitalizirale građu uglavnom su same financirale projekte digitalizacije iz svojih sredstava, zatim uz pomoć Ministarstva kulture, županija, osnivača knjižnica ili donatora. Uglavnom je digitalizirana baštinska zavičajna građa. Digitalizirana građa u 11 je knjižnica dostupna za korištenje na mreži, a u 4 knjižnice dostupna je samo na zasebnom računalu u knjižnici. Na pitanje vezano uz planove u budućnosti, većina knjižnica odgovorila je kako ima u planu digitalizirati svoju građu, ali isto tako i da namjeravaju tražiti financijsku i stručnu pomoć. Razlozi zbog kojih se ostale knjižnice nisu odlučile na digitalizaciju jesu:

- *nedostatak opreme za potrebe digitalizacije vrijedne građe*
- *nedostatak financijskih sredstava*
- *nedostatak stručnih djelatnika*
- *neosposobljenost knjižničara za postupke digitalizacije i neosposobljenost po pitanju svih vidova toga posla*
- *potreba za nacionalnom strategijom digitalizacije vrijedne građe*
- *jedinstven stav NSK i preporuka što digitalizirati.*⁴⁸

U nastavku rada navodi se kao primjer digitalizacija kulturne baštine narodnih knjižnica Karlovačke županije.

⁴⁸ Isto, str. 37.

5. Digitalizacija kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije

5.1. Narodne knjižnice Karlovačke županije

U Karlovačkoj županiji narodnu knjižnicu ima pet gradova (Karlovac, Duga Resa, Ogulin, Ozalj, Slunj) i dvije općine (Plaški i Vojnić). Istraživanje je obuhvatilo sedam narodnih knjižnica u Karlovačkoj županiji, a to su, uz matičnu knjižnicu Ivan Goran Kovačić u Karlovcu, Gradska knjižnica i čitaonica Duga Resa, Narodna knjižnica i čitaonica Ogulin, Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj, Knjižnica i čitaonica Plaški, Knjižnica i čitaonica Slunj, Knjižnica i čitaonica Vojnić. U nastavku rada slijedi kratak povijesni osvrt na knjižnice, dok se o knjižnicama koje su se priključile projektima digitalizacije govori zasebno upravo zbog digitaliziranog sadržaja.

Povijesno gledajući, kontinuitet navedenih knjižnica često je bio prekidan. Čitaonica u Ogulinu prvi put se spominje 1864., a podatak je poznat prema pismu upućenom Ljudevitu Gaju navedene godine.

Knjižnica u Slunju osnovana je 1886. U Domovinskome ratu djelomično je uništen dio fonda, a knjižnica obnavlja rad 1995. godine.

Povijest Čitaonice u Vojniću počinje 1898. No, ratovi su prekidali njezin kontinuirani rad. Tijekom Domovinskog rata prostor je bio uništen, a 1997. knjižnica je otvorena kao samostalna ustanova.

Knjižnica u Dugoj Resi otvorena je 1925. Povijest Duge Rese vezana je uz povijest "Pamučne industrije Duga Resa" koja je posjedovala stručnu knjižnicu na njemačkom jeziku. Današnji naziv knjižnica ima od 2007. kada je postala samostalna ustanova.

Najmlađa narodna knjižnica u Karlovačkoj županiji, knjižnica u Plaškom, osnovana je 2003.

Cilj rada bio je istražiti što je digitalizirano u narodnim knjižnicama Karlovačke županije. Istraživanje je pokazalo kako su se procesu digitalizacije kulturne baštine priključile matična knjižnica Ivan Goran Kovačić u Karlovcu i Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca u Ozlju. Istraživanje provedeno u navedenim knjižnicama pokazuje stanje digitaliziranog gradiva zaključno do 15. srpnja 2015.

Isto tako, određene knjižnice Županije pokazale su volju za digitalizacijom svoje građe i svjesne su njezine važnosti za knjižnice. Gradska knjižnica i čitaonica Duga Resa će se pridružiti navedenim knjižnicama jer planira digitalizirati svoju građu. U nastavku rada bit će prikazane narodne knjižnice Karlovačke županije koje su digitalizirale svoju građu, odnosno njihova povijest na kojoj se i temelji digitalizirana građa, a zatim projekti digitalizacije kulturne baštine. Prvo će biti riječi o procesu digitalizacije u knjižnici Ivana Belostenca Ozalj, a zatim o digitalizaciji u matičnoj knjižnici Karlovačke županije, Gradskoj knjižnici Ivan Goran Kovačić Karlovac.

5.2. Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj

Poznato je kako su na ozaljskom prostoru djelovale knjižnice obitelji Zrinski, pavlinska knjižnica, kao i knjižnica Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja. Iako nesačuvane, svjedok su duge tradicije postojanja knjižnica na ovome području. Današnja knjižnica osnovana je 1960., a imala je ogranke u obližnjim mjestima koji su se s vremenom zatvorili. Od 1995., kada je obilježena 400 - ta obljetnica njegova rođenja, nosi naziv Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj prema Ivanu Belostenecu. Ivan Belostenec (1593. ili 1594. – 1675.) bio je književnik i jezikoslovac, pripadnik ozaljskog književnog kruga 17. stoljeća, prior pavlinskog samostana u Sveticama kraj Ozlja, autor latinsko – hrvatskog rječnika *Gazophylaciuma*. Ozaljskom književnom krugu uz Ivana Belostenca pripadali su i Petar Zrinski, Ana Katarina Zrinski te Fran Krsto Frankopan.

5.2.1. Razlozi digitalizacije

Upravo je važnost Ivana Belostenca za Knjižnicu bila jedan od glavnih razloga digitalizacije njegovog djela. Digitalizacijom će biti omogućena uporaba i korištenje građe kulturnoj javnosti.

5.2.2. Proces digitalizacije

- Odabir građe za digitalizaciju

Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj za digitalizaciju je odabrala *Gazophylacium*, dvojezični latinsko – hrvatski rječnik. *Gazophylacium seu latino – illyricorum onomatum aerarium* puni je naziv rječnika koji se sastoji od latinsko hrvatskog i hrvatsko latinskog dijela. Glavna je karakteristika ovog djela tronarječnost, odnosno miješanje kajkavskog, štokavskog i čakavskog narječja, a obilježava ga još i bogatstvo riječi te dugo vremensko razdoblje u kojem je stvaran. Ivan Belostenec je, naime, građu za rječnik prikupljao gotovo četrdeset godina, ali ga nije dovršio. Rječnik su kasnije dovršili pavlini, a objavljen je u Zagrebu 1740. Kao prilog važnosti rječnika za europsku kulturnu povijest ide i podatak da je u trenutku dovršenja rječnika u Europi postojao samo jedan takav enciklopedijski rječnik, objavljen u Firenzi 1612. Taj je rječnik nastao kao rezultat rada brojnih učenih ljudi onog vremena, dok je Ivan Belostenec sam ustrajno prikupljao građu za svoj rječnik. Sve to govori puno o ovom velikom djelu, a Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj za digitalizaciju je odabrala rječnik upravo zbog njegove važnosti za hrvatsku i europsku kulturnu povijest.

- Digitalizacija građe

Digitaliziran je muzejski primjerak rječnika iz Zavičajnog muzeja Ozalj. Primjer je to kvalitetne suradnje Knjižnice i Muzeja. Dalje se surađivalo sa CENTID – om (Centar za nove tehnologije i informacijsko društvo) iz Zagreba. Skenirane su 1473 stranice, stvoren elektronički popis od 37.812 pojmova, isto tako su označeni pojmovi i stranice te uspostavljena veza svake stranice sa pojmovima koji se na njoj nalaze. Proces digitalizacije počeo je 2009., a dovršen je iduće godine.

- Pohrana građe

Digitalizirana građa snimljena je na:

1. HDD WD800JD, 80 GB SATA, s/n:WMAM9Z717151-1HDD
2. DVD imation 4, 7 GB, 4 medija – 1 komplet

- Pregled i korištenje digitalne građe

Digitalizirani rječnik dostupan je na stranicama knjižnice *online*.⁴⁹ S vremenom se projekt dograđivao odnosno usavršavao kada su omogućene alatne trake za pretraživanje, kao i glazbena podloga.

5.3. Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac

Prvoga ožujka 1838. u Karlovcu je osnovana čitaonica čije se ime spominje u nekoliko oblika, kao na primjer Ilirsko čitanje društvo, Pervi ilirsko- narodno kassino te Čitaonica slovnstva narodno. Ova Čitaonica bila je od velike važnosti i *nije bilo narodne, rodoljubive i uopće neke plemenite akcije, a da se nije ili rodila u Čitaonici ili od nje dobila svestranu podršku*.⁵⁰ Cilj Čitaonice bio je *nabavljanje knjigah, novinah i slikah domorodne tj. Narodne vrijednosti*.⁵¹ U Karlovcu je bila razvijena i tiskarska djelatnost koja počinje osnivanjem tiskare Ivana Nepomuka Prettnera u kojoj su izdane prve karlovačke i prve hrvatske ekonomske novine, Der Pilger te prve hrvatske ilustrirane novine, Glasonoša. Ovo se razdoblje s pravom može nazvati "zlatno doba Karlovca". Bili su to temelji na kojima će se razvijati knjižni fond knjižnice koji je u početku imao tristotinjak naslova. Dvadeset i osmog prosinca 1910. Gradsko zastupništvo je odlučilo da se u gradu Karlovcu osnuje Javna gradska čitaonica i knjižnica koje su bile smještene u nekoliko prostorija Zorin doma. Pretpostavlja se da je Knjižnica radila i tijekom Drugog svjetskog rata, ali se ne zna gdje je bila smještena. Godine 1948. Knjižnica je ponovno otvorena, a njezin fond sve se više povećava. Mijenjajući mjesta i imena tijekom povijesti slijedom različitih okolnosti, od 1963. nosi današnji naziv prema književniku Ivanu Goranu Kovačiću. Temelj knjižnice je knjižni fond. Knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac korisnicima omogućuje pristup građi na različitim odjelima, a u ovome se radu promatra zavičajni fond jer je upravo zavičajna građa odabrana za početak procesa digitalizacije u Knjižnici. Naime, pokazalo se uobičajenom praksom u narodnim

⁴⁹ Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj. Dostupno na: <http://www.gkc-ivanabelostenca.hr/>

⁵⁰ *Gradska knjižica "Ivan Goran Kovačić"- Karlovac: (1838. – 2008.) : prilozi za povjesnicu*. Karlovac : Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić, 2008. Str. 32.

⁵¹ Isto, str. 29.

knjižnicama digitalizirati zavičajne zbirke odnosno građu od kulturne i povijesne važnosti kraja. Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac prepoznala je važnost digitalizacije, a sami projekt započeo je 2003.

5.3.1. Razlozi digitalizacije

Cilj kojem se težilo pri procesu digitalizacije u Gradskoj knjižnici Ivan Goran Kovačić Karlovac bio je zaštititi izvornik i poboljšati dostupnost građe. Naime, bitno je zaštititi izvornik zbog vrijednosti njegova sadržaja, a isto tako ova građa pripada zaštićenom dijelu fonda Knjižnice što znači da je korisniku dostupna samo u knjižnici. Digitalizacijom se namjeravala omogućiti veća, brža i jednostavnija dostupnost građi te tako promicati kulturna baština. Zadaća je Knjižnice bila ispuniti preduvjete koji su potrebni za daljnji proces digitalizacije. Veliku ulogu pri odabiru građe za digitalizaciju imali su korisnici. U Gradskoj knjižnici Ivan Goran Kovačić Karlovac *neposredni povod za pokretanje projekta je velika potreba korisnika za podacima (obrazovnim, znanstvenim, stručnim, informativnim) i česti zahtjevi upućeni knjižničarima za pomoć u pronalaženju informacija o zavičaju / lokalnoj sredini za pisanje domaćih zadaća, referata, seminarskih, maturlnih i diplomskih radnji, povijesnih i općenito znanstvenih istraživanja, kao i informacija o svakodnevnom životu lokalne sredine.*⁵² Nadalje, zbog oštećenja, ali i nedostatka pojedinih godišta periodike, počelo se pristupati metodama zaštite građe.

5.3.2. Proces digitalizacije

- Odabir građe za digitalizaciju

Zavičajni odjel posjeduje i daje na korištenje građu o Karlovcu - o njegovom povijesnom i kulturnom razvoju, geografskim obilježjima te djelima pojedinaca vezanih uz grad Karlovac. *Zavičajni fond Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić je regionalnog karaktera; sakupljena je građa okolnih mjesta i gradova: Ozlja, Duge Rese, Vojnića, Ogulina, ali i dijelova Žumberka, Like i Gorskog Kotara, budući da su se mijenjali teritorijalni ustroji (Kotar, Zajednica općina, Županija). Karlovačka knjižnica ima vrijednu zavičajnu zbirku koja se temelji na fondu knjiga Ilirskog čitanja društva iz 1838. godine, a pokriva područje Grada Karlovca i Karlovačke županije.*⁵³ Zbirka obuhvaća monografske publikacije i

⁵² Bišćan, F. Digitalizacija karlovačke kulturne baštine.//Vjesnik bibliotekara Hrvatske,55,2(2012), str. 165. Dostupno na :[www.hkdrustvo.hr/datoteke/1433/vbh/God.55\(2012\),br.2](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1433/vbh/God.55(2012),br.2)

⁵³ Isto, str. 164.

periodiku, sadržajno vezane uz Karlovac i njegovu okolicu. Knjige iz fonda Ilirskoga čitanja društva čine jezgru oko koje se formirala današnja zavičajna zbirka. *Najveći dio zavičajne zbirke su monografske publikacije: knjige karlovačkih autora, knjige tiskane u Karlovcu, knjige o Karlovcu i Karlovačkoj županiji – oko 6.000 svezaka. Vrijedan dio zavičajnog odjela je i zbirka periodike koju čini 100 naslova, oko 450 godišta časopisa i novina.*⁵⁴ Upravo je ova građa odabrana za prve projekte digitalizacije u Knjižnici zbog iznimne vrijednosti za karlovačko područje.

U Knjižnici je do sada digitalizirana sljedeća građa:

- Grad Karlovac i njegova okolica, fotomonografija Hinka Krapeka iz 1889.
- Tri siela narodne čitaonice karlovačke: obrazovno - povjestna crta uz svjetlopisne slike na prvoj izložbi trojedne kraljevine izložena iz 1864., rukopis s fotografijama iz 1864.
- Upisna knjiga Ilirskog čitanja društva
- Knjiga zapisnika Ravnateljstva narodne čitaonice 1863.- 1892.
- Zbirka plakata

Proces digitalizacije periodike odvijao se prema potražnji korisnika. Redom su digitalizirani:

- Svjetlo (1884. - 1905.)
- Sloga, karlovački tjednik, prethodni je naziv bio Glasonoša
- Karlovac, *glasilo jugoslavenskih demokrata*, novine koje su izlazile tjedno u Karlovcu od 1912. do 1925. (prekid za vrijeme rata od 1915. do 1918.)
- Glasonoša (1861. - 1865.)
- Glasonoša (1905. - 1909.)

U Gradskoj knjižnici Ivan Goran Kovačić Karlovac dostupna je i ostala periodika te se na popisu digitalizirane kulturne baštine danas mogu pronaći:

- Der Pilger (1841. - 1844.), (1845. - 1847.), prve karlovačke i prve hrvatske ekonomske novine
- Svjetlo (1884. - 1892.), (1893. - 1900.), (1901. - 1905.)
- Sloga (1886. – 1888.), (1910. - 1914.), (1915. – 1919.)
- Karlovac (1. i 2.dio)

⁵⁴ Isto, str. 164.

- Glasonoša (14.10.1942. - 13.3.1943.)
- Karlovačke Novosti Br.1 (2.6.1932.) - Br.2 (9.6.1932.), informativno - kulturni, privredni i prosvjetni list, izlazile tjedno 1932.
- Karlovački Glasnik Br.1 (28.9.1899.) - Br. 26(27.6.1903.), tjednik, izlazio u Karlovcu od rujna 1899. do lipnja 1903.
- Karlovački narodni list Br.1 (1.3.1940.) - Br.12 (17.5.1940.)
- Karlovački Novi list Br. 1 (2.8.1934.) - Br.3 (23.8.1934.), novine, izlazile tjedno
- Karlovački Obrtnik (4.12.1937.), prigodno staleško glasilo Udruženja zanatlija za grad i srez Karlovac, te srez Vojnić
- Karlovačke novine (1931. - 1932.)
- Proces digitalizacije Karlovačkog tjednika, lokalnih novina o "životu Karlovca", zaseban je projekt, a do sada su digitalizirana godišta zaključno sa 1995. godinom. Bit će digitaliziran do kraja i stavljen na mrežnu stranicu. Financijsku pomoć osigurali su Grad Karlovac, Ministarstvo kulture te Karlovački tjednik d.o.o.

- Digitalizacija građe

Odabrana građa digitalizirana u Gradskoj knjižnici Ivan Goran Kovačić Karlovac snimljena je digitalnim fotoaparatom i skenerom, a obrađena je u Photoshopu. Zavičajni odjel Knjižnice surađuje s raznim institucijama vezanim uz projekte digitalizacije stare građe. Jedan dio građe digitaliziran je vlastitim snagama, a drugi dio, uglavnom periodika, u Nacionalnoj i Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. ArhivPRO, tvrtka iz Koprivnice, zaslužna je za digitalizaciju Karlovačkog tjednika.

- Pohrana građe

Digitalizirana građa spremljena je na DVD, tvrdi disk i mikrofilm. Monografije su pohranjene na DVD-u i tvrdom disku, a periodika na DVD-ima i mikrofilmu.

- Obrada i kontrola kvalitete

Knjižnice Karlovačke županije umrežene su u sustavu CROLIST. Bibliografski zapis povezan je s digitalnom preslikom.

- Zaštita građe u elektroničkoj okolini

Kako bi se spriječila neovlaštena uporaba građe, digitaliziranu građu treba dodatno zaštititi, a to se postiže pohranjivanjem na tzv. master copy. Isto tako, za onu građu koja se ne koristi preko interneta, izrađene su kopije na DVD medijima. Periodika se može kopirati samo unutar knjižnice.

- Pregled i korištenje digitalne građe

Digitalizirana građa može biti dostupna na internetu (*online*) ili u samoj knjižnici. Povodom obilježavanja osnivanja Glazbenog odjela Knjižnice u ožujku, na portalu Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić Karlovac pokrenuta je nova mrežna stranica Digitalizirana karlovačka baština.⁵⁵ Trenutno je na stranici dostupan Karlovački tjednik *online*.⁵⁶ Uz digitalizirani karlovački tisak očekuje se i pristup cjelokupnoj digitaliziranoj karlovačkoj baštini Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić Karlovac, odnosno na stranici će objedinjena digitalizirana građa biti dostupna *online*. Stranica je trenutno u izradi. Naime, potrebno je riješiti tehničke preduvjete kako bi se cijeli projekt realizirao na mrežnim stranicama. Za sada je ostala digitalizirana građa korisnicima dostupna u prostorima Knjižnice. Korisno je napomenuti kako je digitalizirana periodika dostupna *online* na portalu digitaliziranih novina (Stare hrvatske novine).⁵⁷ Periodika je digitalizirana u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu na zahtjev Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić Karlovac.

5.4. Važnost digitalizirane građe i budućnost digitalizacije kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije

Knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac jedna je od onih narodnih knjižnica koje su pristupile procesu digitalizacije svoje kulturne baštine. Korisnici su na različite načine bili informirani o digitalnoj dostupnosti zavičajnoj zbirci informiranjem u knjižnici ili javnim informiranjem. *Projekt digitalizacije od samih početaka redovito pratimo promotivnim i promidžbenim aktivnostima kroz koje informiramo javnost o novoj usluzi, odnosno digitalnoj*

⁵⁵ Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac. Dostupno na: <http://www.gkka.hr/>

⁵⁶ Digitalizirani karlovački tisak . Dostupno na: <http://www.gkka.hr/> Digitalna knjižnica

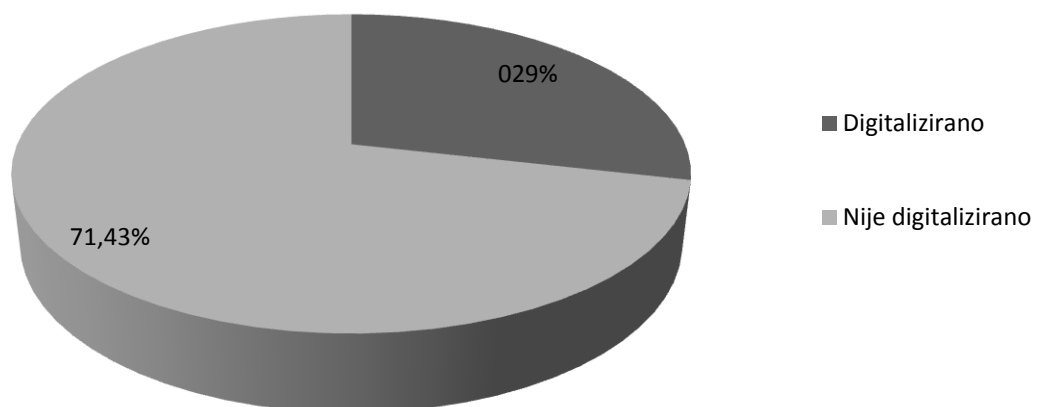
*dostupnosti dijela zavičajne zbirke.*⁵⁸ Kao nova usluga, digitalizirana zbirka obogatila je knjižnicu još jednim suvremenim korakom tehnologije. Primjer je to kulturne baštine koja je suvremenim metodama tehnologije sačuvana i dostupna za korištenje. Budućnost projekata ovisi o brojnim čimbenicima, no na projektima digitalizacije stalno se radi. Što se tiče digitalizacije u Gradskoj knjižnici i čitaonici Ivana Belostenca Ozalj, Knjižnica se priprema digitalizirati Ozaljski vjesnik, novine koje su od 1980. do 1989. izlazile u Ozlju. Gradska knjižnica i čitaonica Duga Resa ima u planu digitalizirati vrijednu povijesnu građu vezanu uz "Pamučnu industriju Duga Resa", čijim nastankom 1884. počinje industrijski razvoj grada Duge Rese.

Digitalizacija sa sobom donosi i potrebu stvaranja digitalnog registra. S obzirom kako se u Gradskoj knjižnici Ivan Goran Kovačić Karlovac radi na stvaranju mrežne adrese na kojoj će biti dostupna digitalizirana baština, za sada su naslovi digitaliziranih monografija za pretraživanje dostupni u elektroničkom katalogu u kojem se nalaze kataložni zapis i informacija za lociranje elektroničke jedinice. Bibliografski zapis povezan je s digitalnom preslikom. Na taj način Knjižnica kontrolira što je digitalizirala. Na mrežnoj stranici Gradske knjižnice i čitaonice Ivana Belostenca Ozalj, uz osnovne informacije o Knjižnici, nalazi se i poveznica na digitalizirani rječnik, *Gazophylacium*. Navedeni rječnik za sada je jedini primjerak digitalizirane građe Gradske knjižnice i čitaonice Ivana Belostenca Ozalj.

Gledajući u cijelosti projekt digitalizacije kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije, vidljivo je kako je proces digitalizacije najdalje otišao u matičnoj knjižnici. Razlog tome da je u proces digitalizacije krenula i Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj je u činjenici da je digitalizirana građa točnije rječnik *Gazophylacium* od kulturne važnosti ne samo za hrvatsku već i europsku kulturnu baštinu. Knjižnica je prijavila projekt *Gazophylacium* 2009. i prošla na natječaju. To je bila prva narodna knjižnica u Županiji koja je realizirala projekt digitalizacije nakon matične knjižnice u Karlovcu. Narodne knjižnice koje nisu digitalizirale građu kao glavne razloge tome najčešće navode nedostatak financijskih sredstava i stručnog osoblja. Grafikon prikazuje odnos digitalizirane kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije. Iako je postotak nedigitalizirane građe znatno veći, gledajući cjelokupnu situaciju u Hrvatskoj može se reći kako je napravljen pomak ka razvoju digitalizacije u narodnim knjižnicama.

⁵⁸ Bišćan, F. Digitalizacija karlovačke kulturne baštine.//Vjesnik bibliotekara Hrvatske,55,2(2012), str. 165. Dostupno na : [www.hkdrustvo.hr/datoteke/1433/vbh/God.55\(2012\),br.2](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1433/vbh/God.55(2012),br.2)

Postotak digitalizirane kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije

Slika 1. Postotak digitalizirane kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije

6. Zaključak

Digitalna tehnologija danas predstavlja temelj informacijsko - komunikacijskog svijeta. Novi mediji u svojoj su kratkoj povijesti donijeli velike promjene suvremenom društvu. Digitalizacija je način pohranjivanja slika koji omogućuje šire korištenje građe, ali i način na koji knjižnice čuvaju kulturnu baštinu. *Digitalizacija omogućuje bolji pristup nepoznatim ili rijetko korištenim zbirkama, unaprjeđuje opće znanje, prepoznavanje i razumijevanje kulturne baštine, olakšava očuvanje zbirki za budućnost u digitalnom formatu.*⁵⁹ Prije nego što pristupe procesu digitalizacije knjižnice moraju ispuniti određene preduvjete, a to često ovisi o korisnicima te riješiti pitanje autorskih prava. Kada se ispune preduvjeti, pristupa se procesu digitalizacije koji uključuje obradu kontrole i kvalitete, zaštitu građe u elektroničkoj okolini, pohranu i prijenos digitalne građe, pregled i korištenje te održavanje građe. U svijetu su poznati brojni primjeri digitalizacija u knjižnicama. Najpoznatiji su primjeri Projekt Gutenberg, Projekt Million Book (MBP), Google knjige (Google Books) i Europeana. Knjižnice u Hrvatskoj također provode proces digitalizacije kulturne baštine iako se susreću s brojnim problemima poput nedostatka financijske pomoći, stručnog osoblja ili nepostojanja nacionalne strategije digitalizacije vrijedne građe. Usprkos brojnim preprekama, o temi digitalizacije danas se raspravlja na stručnim skupovima, a određene knjižnice u Hrvatskoj su vlastitim primjerima pokazale kako digitalizirati kulturnu baštinu. Projekt Hrvatska kulturna baština inicirao je digitalizaciju hrvatske kulturne baštine na nacionalnoj razini. Narodne knjižnice Karlovačke županije također su se priključile projektu digitalizacije. U ovom radu prikazano je istraživanje provedeno u sedam narodnih knjižnica Županije, a koje je pokazalo kako su dvije od sedam narodnih knjižnica počele digitalizirati građu. To su Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac, kao matična knjižnica te Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj. Kada se sagleda digitalizacija u cjelokupnom kontekstu u Hrvatskoj, može se zaključiti kako je u narodnim knjižnicama Karlovačke županije, iako su samo dvije knjižnice digitalizirale građu, učinjen veliki korak. Kad se tome pridoda i plan Gradske knjižnice i čitaonice Duga Resa, u kojoj se očekuje digitalizacija vrijedne povijesne građe za dugoreško područje, može se promatrati postepen razvoj digitalizacije vezan uz

⁵⁹ Europeana. Dostupno na: <http://europeana.eu/portal/>

kulturnu baštinu Karlovačke županije. Iako nema dugu prošlost, digitalizacija je postala ne samo teorija već i praksa. Ostaje nam da vidimo kako će knjižnice u budućnosti odgovoriti na ovaj povijesni izazov.

Popis literature:

1. Bišćan, F. *Digitalizacija karlovačke kulturne baštine.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 55,2(2012), str.163-170. Dostupno na:
[www.hkdrustvo.hr/datoteke/1433/vbh/God.55\(2012\),br.2](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1433/vbh/God.55(2012),br.2)
2. Digitaal Erfgoed Nederland. Dostupno na:
<http://www.den.nl/english>
3. Digitalna knjižnica. Dostupno na:
https://hr.wikipedia.org/wiki/Digitalna_knji%C5%BEnica
4. E-knjiga. Dostupno na:
<https://hr.wikipedia.org/wiki/E-knjiga>
5. Europeana. Dostupno na:
<http://europeana.eu/portal/>
6. Faletar Tanacković, S. *Digitalizacija knjižnične građe u Hrvatskoj strategija i projekti.* Glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje, 9/10, 1/2 (2005/2006). Dostupno na:
www.knjiznicarstvo.com.hr/.../151_Faletar-Tanackovic_2005-2006_1-2.pdf
7. Gavranović, A. *Mediji – mitovi i stvarnost.* Zagreb : Sveučilišna knjižara, 2009.
8. Google. Dostupno na:
http://bs.wikipedia.org/wiki/Google_definicija_google
9. *Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" – Karlovac : (1838. – 2008.) : prilozi za povjesnicu.* Karlovac : Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić, 2008.
10. Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac. Dostupno na:
<http://www.gkka.hr/>
11. Gradska knjižnica i čitaonica Duga Resa. Dostupno na:
<http://gkicdr.hr/>
12. Gradska knjižnica i čitaonica Ivana Belostenca Ozalj.
Dostupno na: <http://www.gkc-ivanabelostenca.hr/>
13. Horvat, A. *Digitalizacija i autorsko pravo,* Beograd, 27./28. 10. 2011. Dostupno na:
<http://www.slideshare.net/bds-sla/digitalizacija-i-autorsko-pravo-phd-aleksandra-horvat>
14. Horvat, A. *Digitalizacija i knjižnice.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na:
<http://hdap-alai.hr/aleksandra-horvat-digitalizacija-i-knjiznice-2/>

15. Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna Zagreb, 2009.
16. Hrvatska kulturna baština. Dostupno na:
<http://www.kultura.hr/>
17. Katić, T. *Digitalizacija stare građe*.//Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 46, 3/4(2003), str. 33-47. Dostupno na:
[http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46\(2003\),br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46(2003),br.3-4)
18. Knjižnica i čitaonica Plaški. Dostupno na:
<http://www.knjiznica.hr/plaski>
19. Knjižnica i čitaonica Slunj. Dostupno na:
<http://www.knjiznica.hr/slunj>
20. Knjižnica i čitaonica Vojnić. Dostupno na:
<http://www.knjiznica.hr/vojnica>
21. Labaš, D. *Novi mediji – nove tehnologije – novi moral*. Zbornik radova Okruglog stola s međunarodnim sudjelovanjem. Zagreb : Hrvatski studiji, 2009.
22. Leščić, J. ; Begić, Z.; Delišimunović, A. *Projekti digitalizacije u hrvatskim narodnim knjižnicama, status 2011.: – izvještaj*.//Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 179-192. Dostupno na:
[www.hkdrustvo.hr/datoteke/1424/vbh/God.55\(2012\),br.2](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1424/vbh/God.55(2012),br.2)
23. Memory of Netherlands. Dostupno na:
<http://www.geheugenvannederland.nl/?/en/homepage>
24. Ministarstvo kulture Republika Hrvatska. Dostupno na:
<http://www.minkulture.hr/userdocsimages/projekti/NacionalniProgramDigitalizacije.pdf>
25. Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb. Dostupno na:
<http://www.nsk.hr/>
26. National Library of Australia. Dostupno na:
<http://www.nla.gov.au/>
27. Narodna knjižnica i čitaonica Ogulin. Dostupno na:
<http://gkc-ogulin.hr/#>
28. Salaj, Martina. Report on digital registries. Rukopis, 2012.
29. Seiter-Šverko, D. ; Križaj, L. *Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj : od trenutne situacija prema nacionalnoj strategiji*.//Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 29-40. Dostupno na:

hrcak.srce.hr/106550

30. *Smjernice za odabir građe za digitalizaciju*; Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe; Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“, Radna verzija. Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2007. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/590089.smjernice_odabir.pdf
31. Stančić, H. *Digitalizacija*. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009.
32. Šapro-Ficović, M. *Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), str. 216-250. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>
33. The British Library. Dostupno na: <http://www.bl.uk/>
34. *Treaty Proposal on Limitations and Exceptions for Libraries and Archives ;* Version 4.4. International Federation of Library Associations and Institutions : 6 December 2013. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/exceptions-limitations/tlib_v4_4.pdf
35. Živković, D. *Dostupnost knjige u 21. stoljeću ;* 13. i 14. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.
36. Živković, D. *Elektronička knjiga*. Zagreb : Multigraf, 200

Prilog:

Slika 1. Postotak digitalizirane kulturne baštine u narodnim knjižnicama Karlovačke županije